

NACIONĀLO NAIDU PRET EBREJIEM KURINOŠU RAKSTU UN IZDEVUMU CENZŪRAS PRAKSE LATVIJĀ PARLAMENTĀRĀS IEKĀRTAS LAIKĀ (1918–1934)

Māris Goldmanis

Mg. hist., Latvijas Universitāte. Jūdaikas studiju centrs, LU Vēstures un filozofijas fakultātes doktorants

Pētnieciskās intereses: nacionālās minoritātes, ebreju vēsture Latvijā, nacionālo naidu kurinošu rakstu cenzūra presē un publikācijās.

E-pasts: gold@way.lv

Rakstā aplūkota un analizēta nacionālo naidu kurinošu rakstu un izdevumu cenzūras prakse Latvijā parlamentārās iekārtas laikā. Balstoties uz arhīva materiāliem, mēģināts rast atbildi uz jautājumu: “Vai Latvijā parlamentārās iekārtas laikā bija gadījumi, kad par nacionālā naida kurināšanu tika sodīti periodisko izdevumu un grāmatu izdevēji?” Iztirzāta cenzūras prakse un analizēti iemesli, kādēļ naidu kurinoši raksti tika (vai arī netika) cenzēti. Izmantoto avotu specifikas dēļ pētnieciskā uzmanība ir vērsta galvenokārt uz nacionālo naidu pret ebrejiem kurinošiem rakstiem un izdevumiem, neskatot situāciju saistībā ar to pašu pret Latgales poļiem, vācbaltiešiem un citām etniskajām grupām. Raksta pamatā izmantoti Latvijas Valsts vēstures arhīva 3724. fondā pieejamie Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Preses un biedrību nodaļas dokumenti. Konstatēto cenzūras gadījumu detalizēta analīze dod iespēju izdarīt secinājumus par nacionālā naida apkarošanas oficiālo praksi parlamentārās iekārtas laikā Latvijā 20.–30. gados.

Atslēgas vārdi: cenzūra, Latvijas un latviešu prese, nacionālā naida kurināšana, antisemitisms, preses izdevumu sodīšana un konfiscēšana.

IEVADS

Viens no 1918. gadā 18. novembrī proklamētās Latvijas Republikas demokrātiskajiem lozungiem bija preses brīvība un agrākās cenzūras atcelšana. Jaunās Latvijas valsts politiķiem, kuru atmiņā vēl spilgti bija cariskās Krievijas varas iestāžu politiskie

un ideoloģiskie ierobežojumi, tostarp arī cenzūras spaidi, aktuāla bija vēlme beidzot īstenot patiesu preses brīvību. Aktuāla bija arī nacionālo jautājumu brīva apspriešana, kas latviešiem vēsturiski bija īpaši svarīgs temats.

Cariskajā Krievijā pastāvēja stingra cenzūra. 19. gadsimtā ar to ne reizi vien bija saskārušies tādi populāri latviešu preses izdevumi kā “Pēterburgas Avīzes” un “Dienas Lapa”, turklāt lielā mērā tas bija noticis latviešu un vācbaltiešu nacionālo nesaskaņu un latviešu nacionālo centienu dēļ. 1905. gada revolūcija uz īsu brīdi radīja relatīvas preses brīvības apstākļus, taču drīz tā atkal tika ierobežota. Nodibinoties demokrātiskai Latvijas valstij, preses izdevēji, atgādinot šo negatīvo cariskās patvaldības pieredzi, aktīvi pieprasīja ar likumu garantēt preses brīvību. Tas nozīmēja arī pēc iespējas mazāk ierobežot izteiksmes brīvību nacionālo jautājumu diskursā. 20.–30. gadu Eiropā, īpaši jaunajās nacionālajās valstīs Baltijā un Austrumviduseiropā kopumā, tieksme iedalīt sabiedrību pēc tautībām, pakļaut atsevišķus tās locekļus nacionālai stigmatizācijai un izvirzīt prasības pēc vadošās nācijas dominances politikā un ekonomikā nebija tabuizēta. Taču šāda tipa publikācijas nereti izraisīja nacionāla rakstura nesaskaņas, kas varēja novest pat pie vardarbības. Tādēļ ir svarīgi uzdot jautājumu “Vai parlamentārās demokrātijas apstākļos Latvijā pastāvēja likumīgi tiesiska prakse, kas ļāva ierobežot nacionālo naidu kurinošu rakstu un izdevumu ierobežošanu un sodīšanu?” un rast atbildi uz to. Kādos gadījumos šī prakse tika vai netika pielietota? Ko tas liecina par valdošās koalīcijas attieksmi pret šo jautājumu?

Ar nacionālā naida kurināšanu, musināšanu vai aicināšanu uz to šajā rakstā tiek saprasti nacionālistiski vai rasistiski motivēti izteikumi – vārdi un frāzes – preses izdevumos, kuri bija vērsti pret ebrejiem, kā arī aicinājumi uz vardarbīgu vēršanos vai kaitējuma nodarīšanu Latvijas ebreju minoritātei vai atsevišķām ebreju tautības personām. Tie ir arī gadījumi, kad valsts iestādes uzlikušas sodu laikrakstam par to, ka tajā tendenciozi aprakstītas pret ebrejiem vērstas darbības. Rakstā uzmanība koncentrēta uz preses izdevumiem, kuri Latvijas valdības iestāžu sankcijas izpelnījušies par nacionālā naida kurināšanu. Tā kā apskatāmajā laika posmā

nacionālā naida apkarošana Latvijas varas iestādēm nebija prioritārs uzdevums, rakstā aplūkoti arī atsevišķi gadījumi, kad formāli preses izdevumi sodīti par kādu citu pārkāpumu, taču ir pamats uzskatīt, ka tas bijis saistīts ar nacionālā naida kurināšanu.

Jāatzīmē, ka rakstā aptvertajā laikposmā termins “nacionālais naidis” tika saprasts neviennozīmīgi un no mūsdienām atšķirīgi. Piemēram, grāmatu izdevējs, tirgotājs un rakstnieks Jānis Alfrēds Kukurs (1879–1941) rakstā “Nevēlama parādība” žurnālā “Latvijas Tirgotājs” 1921. gada 10. numurā konstatēja, ka “jau ilgāku laiku mūsu presē parādās dažādi artiķeļi ar vienīgo nolūku sēt nacionālo naidu starp dažādām Latvijā dzīvojušajām nācijām”,¹ un pauda savu sašutumu par tādām publikācijām, kas aizskar citautiešu nacionālās jūtas un ir līdzvērtīgas tiem aizskarošajiem izteikumiem, ar kuriem cittautieši cara laikos un pēc tam apveltīja latviešus. Līdzīgi tā laika periodikā tika lietots jēdziens “šķiru naidis”, resp., naidis starp atsevišķām iedzīvotāju sociālajām grupām. Jēdzienu “nacionālais naidis” nereti lietoja arī Latvijas politiķi, jo īpaši minoritāšu pārstāvji. Piemēram, 1923. gadā Saeimas debatēs par skolu autonomijas jautājumiem Bunda pārstāvis Noijs Maizels izteicās, ka skolu autonomija un līdzekļu sadalīšana proporcionāli iedzīvotāju nacionālajam sastāvam “dod iespēju skolu lietās izvairīties no nacionāla naida”, kā arī nodrošina izvairīšanos no “nacionālajām cīņām” visā valstī kopumā.² Latvijas likumdošanā netika lietots jēdziens “nacionālais naidis”, bet gan “naidis starp atsevišķām iedzīvotāju daļām”, tādējādi apvienojot nacionālās, sociālās un reliģiskās daļas (grupas) zem viena vienojoša juridiskā formulējuma. Taču praksē laikraksti tika sodīti arī pēc cita formulējuma, piemēram, par “musināšanu uz naidu starp atsevišķām iedzīvotāju daļām”, kad publikācijas saturs tikai daļēji atbilda juridiskā jēdziena kontekstam. Šie gadījumi ir apskatīti rakstā.

Ar cenzūras praksi šajā rakstā tiek saprasta Latvijas valsts iestāžu tiesiskā darbība atsevišķu laikrakstu sodīšanā. Pamatojoties uz arhīva dokumentiem, mēģināts noskaidrot, uz kādas likuma normas pamata laikraksts sodīts, kādēļ sodīts un kā norisinājās sodīšanas tiesiskā prakse.

Cenzūras jautājumus Latvijas Republikas parlamentārisma posmā iepriekš savā grāmatā “Kas bija liegts Pirmās Republikas lasītājiem?” aprakstījis Jānis Paeglis.³ Tajā apkopota cenzēto un aizliegto izdevumu statistika, fiksējot cenzūras tiesisko regulējumu – Preses likuma un “1903. gada 22. marta Sodlu likumu” (turpmāk – Sodlu likumi) pantus (no 1933. gada 1. augusta “Latvijas Sodlu likums”; turpmāk – Sodlu likums). Atsevišķu izdevumu cenzūras gadījumi un to iemesli minēti arī Riharda Treija redakcijā tapušajā monogrāfijā “Latvijas Republikas prese 1918–1940”.⁴ Dītriha Andreja Lēbera redakcijā iznākušajā mācību grāmatā juridiskajām augstskolām un fakultātēm “Latvijas tiesību vēsture 1914–2000”⁵ aplūkoti no 1918. līdz 1934. gadam pieņemtie likumi un raksturota to pieņemšanas un izstrādāšanas gaita. Cenzūru un to reglamentējošo likumdošanu Latvijā pētījis arī vēstures doktors Gints Zelmenis, kurš detalizēti apskata preses, literatūras un kinofilmu cenzūras juridiski likumisko formu parlamentārisma periodā, mazāk uzmanības veltot atsevišķiem preses cenzēšanas piemēriem.⁶ Savukārt vēstures doktore Ineta Lipša, izmantojot Iekšlietu ministrijas Preses un biedrību nodaļas un Rīgas policijas iestāžu fonda dokumentus arhīvā, pētījusi, kā varas pārstāvji konkrētā praksē nodrošināja, lai iedzīvotāju iespējas iegūt literatūru par seksuālajiem jautājumiem būtu ierobežotas.⁷ Tādēļ šajā rakstā galvenā uzmanība pievērsta preses cenzūras prakses konkrētiem piemēriem, balstoties uz Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Preses un biedrību nodaļas dokumentiem,⁸ akcentējot tieši starptautisko jeb, kā tolaik bija pieņemts teikt, nacionālo faktoru izdevumu cenzūras gadījumos.

Nacionālā naida tēmu monogrāfijā “Antisemitisms un tā izpausmes Latvijā. Vēsturisks atskats” skatījis profesors Leo Dribins.⁹ Antisemitiska rakstura publikācijas savā grāmatā “Ebreji Baltijā” aplūkojis profesors Aivars Stranga.¹⁰ 1922. gada decembra notikumus Latvijas Universitātē, kur īpaša loma bija antisemitiskajām publikācijām, ir detalizēti aprakstījis zviedru vēsturnieks, Sēdertērnas augstskolas (*Södertörn University College*) asociētais profesors Pērs Bolīns.¹¹ Antisemitiskajiem rakstiem laikrakstā “Latvijas Sargs” ir veltīta Kristiānas Kiršas publikācija “Anti-

semītisma diskurss laikrakstā “Latvijas Sargs” (1920–1928)”.¹² Pret Latvijas krievu preses izdevumiem vērstos cenzūras gadījumus 1918.–1919. gadā pētījis Jurijs Abizovs.¹³ Savukārt pret vāciešiem, poļiem un krieviem vērstās nacionāli naidīgās publikācijas minētas Ērika Jēkabsona, Tatjanas Feigmanes, Raimonda Cerūža u.c. autoru darbos.¹⁴ Taču nacionālā naida temats Latvijas vēsturē īpaši nav pētīts.

Raksta galvenie avoti ir Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīva (LVVA) dokumenti, kas glabājas 3724. fondā (Sabiedrisko lietu ministrijas (līdz 1937. gadam Iekšlietu ministrijas) Preses un biedrību departaments, 1919–1940) un 1632. fondā (Izglītības ministrija, 1919–1940). Iekšlietu ministrijas Preses un biedrību nodaļas dokumentu vidū ir preses izdevumu un biedrību lietas, sarakste ar valsts iestādēm un citi dokumenti. Rakstā galvenā uzmanība pievērsta lietām, kas saistītas ar Preses likumu un tā grozījumiem, kā arī lietām par laikrakstu un to redaktoru sodīšanu. Atlasīti tie arhīva dokumenti, kuros rodama informācija par bezpartijiskajiem un politisko partiju laikrakstiem, kā arī satīriskās preses izdevumiem. Pamatā tie bija labējas ievirzes laikraksti un žurnāli. Galvenokārt skatītas lietas laikposmā no 1918. līdz 1934. gadam, kā arī atsevišķos gadījumos pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma, ja tas atbilst tēmas kontekstam. Nozīmīgs avots ir LVVA 1632. fonda 108. lieta (Ministru kabineta sēžu protokoli), kas satur 1922. gada 9. decembrī notikušās sēdes protokolu, kurā tika apspriesta laikraksta “Latvijas Sargs” sodīšana par musināšanu uz nacionāli motivētu vardarbību pret ebrejiem. Arhīva materiāls dod priekšstatu par to, kādi bija tā laika vadošo Latvijas politiķu viedokļi par nacionālā naida apkarošanu presē. Raksta hronoloģiskie ietvari pamatā ir 1918.–1934. gads jeb parlamentārisma posms.

PRESES CENZŪRAS PIRMSĀKUMI NACIONĀLĀ NAIDA KONTEKSTĀ (1918–1919)

1918. gada tiesiskajā un politiskajā haosā nebija iespējams uzreiz pieņemt presi regulējošus likumus. Tādēļ spēkā joprojām bija Krievijas impērijas (kopš 1917. gada 1. (14.) septembra –

Krievijas Republikas) likumi. Primārais bija 1917. gada 27. aprīlī pieņemtais Krievijas Pagaidu valdības likums "Par presi". Tā pirmajā pantā bija pasludināta pilnīga preses brīvība un paziņots, ka izdevumus un to izdevējus par publikācijām sodīt nevar.¹⁵ Šāds radikāls uzstādījums nepakļaut izdevējus nekādiem sodiem lielā mērā bija iepriekšējās cariskās cenzūras pieredzes diktēts. Likumā tiešām nebija mēģināts izvirzīt nekādus priekšrakstus par to, ko drīkst un ko nedrīkst publicēt: ja preses izdevums bija reģistrēts likumā noteiktajā kārtībā, tas nebija pakļauts tiesu iestāžu rīkojumiem. Jāpiebilst gan, ka periodiskie izdevumi un brošūras, kas iznāca nelegāli – un tādu 1917. gadā nebija mazums –, varēja tikt pakļauti cenzūrai.

Latvijas Pagaidu valdība, ņemot vērā karastāvokļa situāciju, tomēr pieņēma dažādus Iekšlietu ministrijas un Ministru kabineta saistošos noteikumus, kas ieviesa zināmu cenzūru. 1919. gada 5. aprīlī Liepājā tika izdots normatīvs akts, kas bez attiecīgo iestāžu rīkojuma presē vai atsevišķos preses izdevumos aizliedza izplatīt informāciju par militārām darbībām, tāpat tika aizliegts kritizēt kara iestāžu rīkojumus un armijas vienību rīcību. Par šo noteikumu pārkāpšanu pienācās cietumsods līdz 6 mēnešiem vai naudas sods 100 000 rubļu apmērā.¹⁶ Blakus šim rīkojumam laikrakstā "Latvijas Sargs" ar parakstu *Pilsonis* tika publicēts uzsaukums "Neticiet ļaunām tenkām!", kur šis rīkojums tika pamatots ar to, ka komunisti un monarhisti izplatot dažādas tenkas par Latvijas valdību.¹⁷ 1919. gada 16. aprīļa apvērsuma jeb t.s. Liepājas puča priekšvakarā šāds rīkojums no Pagaidu valdības puses bija loģisks solis.

1919. gada 29. jūlijā pēc karastāvokļa ieviešanas tika ieviesta kara cenzūra, kas aizliedza izplatīt ziņas par karaspēka vienību atrašanās vietu un to pārvietošanos.¹⁸ 1919. gada decembrī preses cenzūras funkcija tika nodota Iekšlietu ministrijai (IeM). Visi iespieddarbi tika fiksēti īpašā cenzūras grāmatiņā. Katra nodrukātā izdevuma viens eksemplārs bija jānodod Iekšlietu ministrijas rīcībā. Kontroles gadījumā tas tika izsniegts attiecīgajam Iekšlietu ministrijas ierēdnim. Šis rīkojums gan vairāk vērsās pret ārzemēs, pārsvarā Vācijā un Padomju Krievijā, iznākušajiem periodiska-

jiem izdevumiem, kas tika aizliegti Latvijai naidīgas propagandas dēļ. Tajos publicētajos rakstos varēja būt arī nacionālo naidu saturoša informācija, bet tas nebija galvenais iemesls šo izdevumu konfiscēšanai.

Ir zināmi trīs gadījumi 1919. gadā, kad tika sodīti krieviski rakstošie Latvijas preses izdevumi. Laikraksts “Rizhskoe slovo” sāka iznākt 1918. gada 14. decembrī un pārstāja darboties jau 1919. gada 1. janvārī – dažas dienas pirms lielinieku Pēteru Stučkas valdības karaspēka ienākšanas Rīgā,¹⁹ bet tā darbība tika atjaunota (ar jaunu numerāciju) 1919. gada 28. maijā.²⁰ Laikraksta redaktors sākotnēji bija I. Ježovs, bet vēlāk N. Kozirevs (pseudonīms Nik. Berežanskis) un izdevējs R. Rozenfelds. Avīzes publikācijās šajā laikā tika paustas krievu nacionālās idejas un cerības uz Krievijas atmodu.²¹ “Rizhskoe slovo” bija saistīts ar Rīgas Krievu pilsoņu nacionālo apvienību, tā atbalsts Latvijas Republikas Pagaidu valdībai bija neviennozīmīgs. Laikraksts gan publicēja oficiālos Pagaidu valdības rīkojumus un paziņojumus, kā arī intervēja Kārli Ulmani, bet 1919. gada vasarā savās slejās ievietoja arī interviju ar provāciskās valdības “ministru prezidentu” Andrievu Niedru un puda simpātijas ģenerālim Rīdigeram fon der Golcam.²² Tā kā šajā saspringtajā politiskajā situācijā laikrakstā vēl tika popularizēta ideja par Latvijas autonomiju Krievijas sastāvā, tas 1919. gada 3. augustā tika slēgts.²³

Latvijas krievu preses pētnieks Jurijs Abizovs savulaik apgalvojis, ka “Rizhskoe slovo” slēgšanu veicinājušas publikācijas par “ebreju pogromu” Frīdrihstatē (Jaunjelgavā). Avīze tik tiešām publicēja rakstu par “Frīdrihštates pogroma” izmeklēšanas komisijas izveidi Latvijas Tautas padomē. Lasītāji tika informēti, ka grautiņš noticis, kā jau pogromā pienākas – izlaupīti un izdemolēti ebreju veikali un viņu mājas, vairāki ebreji piekauti, bet kāda četrpadsmitgadīga meitene izvarota. Daļa vainīgo esot aizturēti un sodīti.²⁴ Latvijas Iekšlietu ministrijas un armijas amatpersonas acīmredzot bija nemierā ar starptautiski jutīgā jēdziena “pogroms” lietošanu, un nākamajā numurā laikraksta redakcija ievietoja paziņojumu, ka daļa no iepriekšējā numurā publicētā neatbilst faktiem, jo atbildīgā amatpersona dezinformējusi avīzes darbiniekus

par “pogroma” organizēto raksturu. To veikuši kādi “tumši elementi”, līdz ar to esot jāizslēdz raksta otrajā daļā aprakstīto notikumu organizētais raksturs.²⁵ 1919. gada 1. augustā laikrakstā tika publicēta arī Latvijas Tautas padomes oficiālā versija, kurā bija noraidīta Frīdrihštates notikumu kvalifikācija kā “pogroms”.²⁶ Drīz pēc tam laikraksts tiešām beidza iznākt – 56. numurs bija pēdējais. 1919. gada 29. jūlijā spēkā stājušies kara cenzūras likumi, kas aizliedza dezinformējošus rakstus par kara norisēm, bija pamats šādai rīcībai. Tie arī kalpoja par paraugu jaunā likuma īstenošanā. Jāņem vērā, ka mūsdienā Latvijas ebreju vēstures historiogrāfijā pastāv uzskats, ka 1919.–1920. gadā Latvijas pilsētās notikušie vardarbīgie ekscesi pret ebrejiem nebija “pogromi” jeb grautiņi, bet drīzāk atsevišķu nedisciplinētu karavīru un vietējo huligānu neorganizēti noziegumi.²⁷

Līdzīgs liktenis piemeklēja laikrakstu “Novoe Rizhskoe slovo”, kas sāka iznākt 1919. gada augustā un tika slēgts tā paša gada septembrī. Šoreiz varas iestādes bija neapmierinātas ar laikrakstā publicēto Savienotās ebreju sociālistu partijas paziņojumu par sava pārstāvja atsaukšanu no Tautas padomes, kurā valdot demokrātisma trūkums, antisemitisks noskaņojums un esot vērojami centieni radīt bezierunu buržuāzijas varu.²⁸ Šāda retorika, kuru Tautas padomes priekšsēdētājs Jānis Čakste vēlāk raksturoja kā “nepieklājīgas, nedibinātas insinuācijas pret Tautas padomes latviešu frakcijām”,²⁹ acīmredzot nebija pa prātam valsts varai, kas, atsaucoties uz karastāvokļa apstākļiem, slēdza gan “Novoe Rizhskoe slovo”, gan laikrakstu “Narod”, kas arī bija nodrukājis šo paziņojumu. Pie reizes tika sodīts vācu laikraksts “Baltische Heimat”, kas savās slejās bija ievietojis abu minēto laikrakstu publikācijas tulkojumu.³⁰

1919. gada 9. oktobrī tika slēgts laikraksts “Eho” par baltgvardu ģenerāļa Deņikina portretu.³¹ Bermontiādes laikā baltgvardu slavināšana ne pie kā laba nevarēja novest. Savukārt “Rizhskoe slovo” slēgšana gan zināmā mērā bija saistīta ar nacionālā naida izpausmēm, taču laikraksts drīzāk bija paudis pārspīlētu nosodījumu tām, tāpat kā to darīja tā pēctecis “Novoe Rizhskoe slovo”. Sarežģītajā iekšpolitiskajā un starptautiskajā situācijā jaunajai Latvijas valstij šādi pārspīlējumi nebija izdevīgi, un tādēļ

laikraksti tika sodīti. Tādējādi tika aizsākta tendence, ka cenzūras akti notika nevis pēc morāliem un tiesiskiem apsvērumiem, bet pēc politiskai varai nepieciešamiem iemesliem, lai saglabātu savu prestižu. Latvijas valdības interesēs bija parādīt sabiedrībai un ārvalstīm, ka Latvijā nepastāv asas etniskas nesaskaņas, taču tajā pašā laikā tā necentās sevišķi asi vērsties pret naida kurinātājiem, lai neizraisītu pārāk lielu nacionāli domājošo latviešu aprindu neapmierinātību. Politisko varu vairāk uztrauca laikrakstos pret valdību vērstie izteikumi nekā to antisemitiskais saturs.

Pirms vēl tika pieņemts vienots Preses likums, preses cenzūru, kā jau minēts, regulēja Krievijas Pagaidu valdības 1917. gada 27. aprīlī izdotie Preses noteikumi. Spriežot pēc dažām liecībām, uz tiem, tāpat kā uz Latvijas Pagaidu valdības 1919. gadā pieņemtajiem noteikumiem, atsevišķās sodīšanas praksēs mēdza atsaukties vēl vairākus gadus. Nevienā no šiem normatīvajiem aktiem nebija atrunāts, kā rīkoties, ja konstatēta nacionāla naida kurināšana presē. Taču, kā rāda 1918.–1924. gadā presē publicēto rakstu satura analīze, pirms patstāvīga Preses likuma pieņemšanas 1924. gadā šādi gadījumi bija un tas varēja beigties arī ar laikraksta sodīšanu.

LAIKRAKSTA “LATVIJAS SARGS” LIETA 1922. GADĀ

1922. gada 1. decembrī nacionāli tendētās domstarpības starp latviešu un ebreju studentiem pārauga nekārtībās Latvijas Universitātes telpās un ārpus tām. Antisemitiski motivētie studenti vardarbīgi dzina ārā ebreju studentus no Mehānikas fakultātes zīmetavām un dažus pat piekāva. Pēc sestdienas un svētdienas pārtraukuma 4. decembrī nekārtības atsākās. Lai gan paši studenti un ebreju partijas “Mizrachi” deputāts Mordehajs Nuroks aicināja LU rektoru prof. Ernestu Felsbergu izbeigt vardarbību, rektors aprobežojās tikai ar pārrunām un vilcinājās iesaistīt policiju. M. Nuroks bija spiests vērsties pie izglītības ministra Aleksandra Dauges (sociāldemokrāti mazinieki) ar lūgumu ietekmēt LU vadību. 7. decembrī nekārtības jau notika ārpus LU telpām – antisemitiski noskaņotie studenti ielenca Ebreju Tautas konservatorijas

namu Pauluči ielā 11 (tag. Merķeļa iela), kur notika ebreju studentu sanāksme. Policijai izdevās apturēt nekārtību cēlāju centienus iebrukt ēkā un iekautīt savus studiju biedrus. Taču vairāki ebreji tika piekauti apkārtējās ielās.³² Tikai 9. decembrī LU vadība un Latvijas valdība un policija sāka reaģēt. Rektors E. Felsbergs salīdzinoši maigā formā aicināja “studentu kungus” ievērot iecietību un palīdzēt novērst nekārtības.³³ Tajā pašā dienā iekšlietu ministrs Alberts Kviesis (Latviešu zemnieku savienība – LZS) “Valdības Vēstnesī” publicētajā paziņojumā nosodīja “naidīgās attiecības un izrēķināšanos ar varas līdzekļiem dažādo mūsu augstskolas studentu grupu starpā, kas līdz šim notikušas augstskolu sienās, ar vakardienu ir mēģināts pārvērst ielu sadursmēs”, un norādīja, ka šādas darbības aptraipa “mūsu demokrātiski tiesiskās valsts godu”.³⁴

Notikušie incidenti, kas balansēja uz masu grautiņa jeb pogroma robežas, bija ilgstošu nacionālistiski tendētu nesaskaņu rezultāts. Latvijas Universitāte 1919. gadā tika dibināta kā nacionāls projekts, lai latviešu tautības studenti un studentes varētu iegūt izglītību dzimtajā valodā un tiktu sagatavoti latviešu zinātnieki un profesionāļi. Tajā pašā laikā LU nevarēja ignorēt Latvijā dzīvojošo daudzskaitlīgo minoritāšu klātbūtni, kuru pārstāvjiem tāpat bija vienādas tiesības kļūt par jaundibinātās universitātes studentiem. Nacionālā valstī, kas pretendēja uz demokrātiju un toleranci, taču nebija iespējams atjaunot cara laika kvotas ebreju uzņemšanai jeb t.s. *numerus clausus*. Tiesa gan, ievērojot nacionāli noskaņoto latviešu aprindu noskaņojumu, ebreju un citu mazākumtautību studentu pieplūdums zināmā mērā tika ierobežots, ieviešot iestāšanās pārbaudījumus latviešu valodā (kaut gan mācībspēku trūkuma dēļ pirmajos LU darbības gados daudzas nodarbības notika vācu un krievu valodā). Latviešu studentu skaitu centās palielināt, arī piešķirot studiju maksas atlaides Brīvības cīņu dalībniekiem. Tomēr 1922. gada oktobrī LU studējošo vidū 11,9% bija ebreji, 4,9% – vācieši, 1,5% – krievi un 0,9% – citu tautību pārstāvji.³⁵

Tas neapmierināja nacionāli noskaņotos latviešu studentus, kuri lasīja LU studentu avīzi “Students”, kas atradās nacionālradi-

kālās politiskās biedrības Latviešu Nacionālais klubs (LNK) iespaidā. LNK protestēja pret minoritāšu tiesībām un toleranci, kas, pēc tā domām, jau ieguva gandrīz “epidēmisku” raksturu. Komentējot Latvijas ebreju laikrakstā “Das Folk” pārpublicētos Parīzē iznākušā ebreju izdevuma “Tribune Juive” pārmetumus, ka “Studentā” vērojama “noteikta antisemītiska nokrāsa”,³⁶ laikraksts 1922. gada 22. novembrī deklarēja savu nacionālo kursu: “Mēs esam latvieši un esam lepni par to.”³⁷ Latviešu jaunatne tika aicināta uz nacionālo kopdarbību un atsvabināšanos no svešiem elementiem, uz tautiskā gara un mugurkaula stiprināšanu, tajā pašā laikā apgalvojot, ka “latviešu asinīs nav šovinisma”. Vienlaikus ebreju studentiem tika aizrādīts, ka tie ar savu izturēšanos pret latviešiem LU un ārpus tās neizrādot lielāku antilatviskumu.³⁸ Šādu naidīgu konfrontējošu publikāciju iespaidā radās nepieciešamā gaisotne grautiņiem, kas acīmredzot pārsteidza nesagatavotu gan LU vadību, gan Latvijas valdību. Tādēļ savaldīšanas nolūkos valdība nolēma sodīt laikrakstu, gan ne pieminēto “Studentu”, bet “Latvijas Sargu”.

Labējais dienas laikraksts “Latvijas Sargs” grautiņu laikā bija publicējis vairākus rakstus, kuros bija visādi atbalstītas pret ebrejiem vērstās akcijas. 1922. gada 6. decembra rakstā “Aktīvais nacionālisms un studentība” grautiņi tika nosaukti par “sabiezējušās atmosfēras iztīrīšanu” un pausta cerība, ka “politiskie veikalnieki un latvju nacionālās kultūras ienaidnieki” kaut uz laiciņu tiks padzīti no “Latvijas gaismas pils” – LU, ko tie gribējuši padarīt par “politisku klubu un žīdu komisāru perēkli”.³⁹

Zigfrīda Annas Meierovica (LZS) valdībai bija jāreaģē, un 9. decembrī tika sasaukta Ministru kabineta ārkārtas sēde. Sociāldemokrāts mazinieks Vilis Holcmanis uzstājās ar priekšlikumu iekšlietu ministram Albertam Kviesim sodīt “Latvijas Sargu”. Citējot 6. decembrī publicēto rakstu, viņš īpaši uzsvēra, ka “žīdu sišana mums ir kaitīga un apkaunojoša priekš jebkura nacionālista. Kultūra un nacionālisms nav aizstāvami varas līdzekļiem.”⁴⁰ A. Kviesis norādīja, ka neredz pamatu slēgt “Latvijas Sargu”, jo arī kreisā prese līdzīgā garā rakstot attiecībā uz sociālismu, tad jau tāpat būtu jārikojas ar citiem izdevumiem, kas nebūtu vēlams

preses brīvībai. A. Kviesis apliecināja, ka ir ticies ar “Latvijas Sarga” galveno redaktoru Kārli Poli, kurš apsolījis, ka grozīs laikraksta virzienu šajā aspektā. To redaktors nākamajos numuros arī sācis pildīt. Līdz ar to A. Kviesis nesaskatīja nepieciešamību laikrakstu slēgt, bet aicināja piemērot cita veida administratīvu sodu.

Kā liecina valdības sēdes protokols, Ministru prezidents Z. A. Meierovics savā runā izplūda garās pārdomās par Latvijas preses “zemo stāvokli” un norādīja uz trim negatīvām tendencēm: “1) fašisms; 2) žīdu sišana un 3) Krievijas jautājuma tendencioza apgaismošana”.⁴¹ Fašisma slavināšanā viņš apsūdzēja “Latvijas Sargu” un “Latvi”, kas to darot maskētā veidā. Studentu rīcību Z. A. Meierovics nosauca par “pašpuicismu”. Viņš arī pauda neapmierinātību ar Latvijas preses tendenciozajām publikācijām par Krieviju, jo to dēļ, piemēram, apstājušās visas sarunas ar Padomju Krieviju par reevakuāciju. Turklāt ebreju bēgļu atgriešanās dēļ presē izcelts antisemitiskais aspekts – pārspīlētas ziņas par ebreju lielo ieplūšanu Latvijā. Ministru prezidents konstatēja, ka ir “nepieciešami nodibināt ciešāku kontaktu starp presi un valdību, turot kopējas apspriedes”.⁴² Galu galā tika nolemts sodīt laikrakstu ar 25 000 Latvijas rubļu naudas sodu, to neslēdzot.⁴³

NACIONĀLĀ NAIDA APKAROŠANA PREŠĒ, PAMATOJOTIES UZ 1924. GADA PRESES LIKUMU UN SODU LIKUMIEM (1924–1934)

Tā kā Zigfrīda Annas Meierovica valdība tobrīd jau bija demisionējusi, viņa ieceres par stingrāku preses kontroli palika neīstenotas. 1924. gadā tika pieņemts ļoti liberālais Preses likums, kas neparedzēja nekādas sankcijas nacionālā naida kurināšanas gadījumā. Likuma vienīgās sankcijas bija pret personas goda un cieņas aizskaršanu (12. un 15. pants). Tāpat tika reglamentēta informācijas paušana par Saeimas slēgtajām sēdēm un par valsts aizsardzību. 18. pants noteica, ka Iekšlietu ministrija var konfiscēt un aizliegt ārvalstīs drukātos laikrakstus un grāmatas, ja – pēc Latvijas likumiem – to saturs ir naidīgs un noziedzīgs.⁴⁴ Šādi aizliegtie

izdevumi, piemēram, bija Padomju Savienības propagandas materiāli, Ādolfā Hitlera "Mana cīņa", Nestora Mahno memuāri, ebreju starptautiskie izdevumi "Die Nation Judische" un citi.⁴⁵

Līdz 1934. gada 15. maijam tika apķīlāti vai konfiscēti pavisam aptuveni 5000 izdevumi, to skaitā 95 grāmatas (no tām 84 latviešu valodā, 10 krievu valodā un 1 ebreju valodā), 9 nelieli izdevumi, 160 uzsaukumi un 242 periodisko izdevumu numuri. Tā kā 33 izdevumiem tika apķīlāti vai konfiscēti divi un vairāki numuri, represēto periodisko izdevumu skaits bija mazāks (125 nosaukumi).⁴⁶

Preses un neperiodisko izdevumu cenzūra balstījās uz Latvijas Republikas 1924. gada Preses likumu un 1903. gada 22. marta Sodu likumiem, kurus 1933. gadā nomainīja jaunais Latvijas Sodu likums.⁴⁷ Cenzūras lietu tālāku izskatīšanu tiesas procesos reglamentēja Kriminālprocesu nolikums (ustavs), kas bija pieņemts jau 1899. gadā un tika grozīts un papildināts atbilstoši Latvijas apstākļiem. 1924. gadā tajā tika iestrādāti grozījumi "Par preses lietu tiesāšanas kārtību", kuri bija pieskaņoti šajā gadā pieņemtajam Preses likumam.⁴⁸

Bija gadījums, kad Iekšlietu ministrijas Preses un biedrību nodaļa krietni pārspīlēja ar kaitīgās ārzemju literatūras meklēšanu, piemēram, 1933. gada jūnijā Rīgas muitas 7. nodaļai tika likts aizturēt un izkratīt Rahilam Lubavičēn pienākošo paku ar ziedojumu čekū grāmatiņām.⁴⁹ Tā tika aizturētas un pārbaudītas vairākas no dažādām Latvijas pilsētām sūtītās pasta pakas, kurās gan nekas vairāk kā ārvalstu cionistu organizācijām domāti taloni, saraksti un slēgtas apzīmogotas aploksnes nebija.⁵⁰ Preses un biedrību nodaļa saņēma Rīgas Pasta pārvaldes aizrādījumu, ka tā pārkāpusi Preses likuma 16. pantu, saskaņā ar kuru var arestēt tikai ārvalstu presi un literatūru, nevis privāto saraksti.⁵¹ Preses un biedrību nodaļa gan atbildēja, ka bieži nelegālā ārzemju literatūra tiek izplatīta caur iekšzemes pastu privātā ceļā.⁵² Arī Rīgas apgabaltiesas prokurors norādīja, ka Preses likuma 18. pants dod tiesības arestēt un konfiscēt ārzemju poligrāfiskos izdevumus, ja to saturs ir noziedzīgs, tādējādi nav nozīmes, vai tie sūtīti no ārzemēm vai ar iekšzemes pastu, bet uz citiem sūtījumiem šis pants

neattiecas. Rezultātā Preses un biedrību nodaļa bija spiesta atgriezt konfiscētās “cionistu čeku grāmatiņas” vairākiem to īpašniekiem, arī Saeimas deputātam M. Nurokam.⁵³ Par spīti ilgajai savstarpējai sarakstei un draudiem par 328 latu sodu pasta satura neatgriešanas dēļ, Preses un biedrību nodaļa savas saistības neizpildīja līdz pat 1934. gada 14. maijam.⁵⁴ Pēc 15. maija Kārļa Ulmaņa apvērsuma lieta apstājās. Tas visdrīzāk izskaidrojams ar apvērsuma izraisītajām pārmaiņām valsts iestādēs, kuru rezultātā šī lieta tika “norakstīta” un “nolikta plauktā”.

Zīmīgi, ka ar 1931. gadu datētajā lietā par izdevniecības “Dzintars” sodīšanu par “hipnotizētāja Potjomkina” reklāmu saskaņā ar Sodu likumu 135. pantu, ka ar ārstniecību var nodarboties tikai sertificēts ārsts, beigās nejauši ir nonācis Ārlietu ministrijas Preses nodaļas 1934. gada 11. septembra konfidenciāls ziņojums, kurā nodaļas darbinieks Ernests Kraucs apsūdz starptautiskās ebreju avīzes Latvijas apmelošanas kampaņā, lai mīkstinātu importa regulēšanas noteikumus. Šajā sakarā ierēdnis lūdzis uz laiku aizliegt atsevišķu ebreju preses izdevumu ieviešanu Latvijā.⁵⁵ Tas ļauj spriest par zināmu antisemitisma gaisotni Latvijas preses kontroles iestādē pirms un pēc K. Ulmaņa apvērsuma. Šajā un iepriekšminētā gadījumā tas pārsvarā izpaudās nepamatotā aizdomīgumā pret ebreju centieniem Latvijā un ārzemēs.

Ar preses cenzūras lietām nodarbojās Iekšlietu ministrijas Preses un biedrību nodaļa. Sekojošie Preses likuma grozījumi neiekļāva ierobežojumus nacionālā naida izpausmēm presē. Tā vietā 1930. gadā pieņemtie grozījumi neļāva iznākt periodiskajiem izdevumiem, kas iznāk atsevišķi, tomēr pēc formas un līdzības ir agrāk iznākušā izdevuma turpinājums, kā arī tad, ja izdevums ar tādu pašu vai līdzīgu nosaukumu ir apturēts vai ar tiesas spriedumu aizliegts un konfiscēts.⁵⁶ Vēlāk 1933.–1934. gadā tika mēģināts ieviest noteikumu, ka spiestuves īpašnieks vai atbildīgais vadītājs drīkst izsniegt pasūtītājam neperiodisku izdevumu tirāžu tikai pēc Iekšlietu ministrijas amatpersonas vai vietējās policijas priekšnieka atļaujas. Tāpat tika ierosināts paplašināt iespējas apturēt un konfiscēt no ārzemēm ienākušus izdevumus, kā galveno ieganstu norādot plaši definējamu formulējumu par to “neatbil-

stību valsts interesēm”. Šo likuma grozījumu iemesls visticamāk bija briesošā K. Ulmaņa apvērsuma inspirēts.⁵⁷ Pirms 1934. gada, spriežot par Preses likuma grozījumiem, nacionālā naida kurināšana īpaši netika apspriesta.⁵⁸

111. panta 5. daļa paredzēja iespēju sodīt periodiskā vai neperiodiskā izdevuma izdevēju par naida musināšanu starp atsevišķām iedzīvotāju daļām.⁵⁹ Jāņem vērā, ka līdz 1933. gadam 1903. gada Sodu likumos šī norma (129. panta 6. daļā): sacerējumu vai notēlojumu izplatīšana vai izlikšana, kuros musina “uz naidu starp atsevišķām iedzīvotāju daļām vai šķirām”.⁶⁰ Taču 1903. gada formulējums īsti neatbilda 20.–30. gadu realitātei. Proti, cariskās cenzūras apstākļos šis likuma pants visdrīzāk attiecās nevis uz sacerējuma ievietošanu vai izplatīšanu presē, bet gan izplatīšanu skrejlapu vai varas iestāžu nesankcionētu plakātu formā. Jau Krievijas 1862. gada 12. aprīļa “Likumos par rakstiem un izdevumiem un cenzūras nolikumu” bija iekļauts 7. pants par tādu rakstu nepielaišanu publicēšanai laikrakstā, kas “aicina uz nesaskaņām un naidu starp vienu sabiedrības daļu ar otru”.⁶¹ Krievijas cenzūras iestādēm bija tiesības cenzēt laikraksta numuru pirms tā iznākšanas, turpretī Latvijas Republikas cenzūra varēja laikrakstu sodīt vien pēc numura publicēšanas. Tādēļ 1933. gada jaunajā Latvijas Sodu likumā “naida musināšana starp atsevišķām iedzīvotāju daļām” jau bija konkrēti attiecināma uz presi un grāmatām. Vēlāk šī likuma pants tiešā tekstā tika integrēts 1938. gada Preses likumā.

Tomēr ir maz zināmu gadījumu, kad uz šī panta pamata būtu ierosināts kriminālprocess un laikraksta apturēšana vai konfiscēšana. Pārsvārā tie bija komunistisko ideju sludinoši izdevumi un pat dziesmu krājumi, kas slavinaja komunistiskas idejas.⁶² Vairākos gadījumos gan nacionālo naidu kurinoši laikraksti sodīti citu iemeslu dēļ, pārsvārā par nepatiesu ziņu sniegšanu par valdības darbu vai aicinājumiem graut valsts kārtību. Politiskās kustības “Ugunskrusts” tāda paša nosaukuma laikraksts 1932. gadā tika apķīlāts pēc Sodu likumu 129. panta par apzinātu valsts korespondences sagrozīšanu. Cenzoru uzmanību izpelnījās 1932. gada 3. numurā ievietotais raksts “Žīdi provocē iekšlietu ministri uz

represijām”, kurā apgalvots, ka kāds ebreju žurnālists mudinājis iekšlietu ministru Jāni Kauliņu tikt galā ar “Ugunskrustu”, ko J. Kauliņš tuvākajā laikā solījis izdarīt. Raksta autors gan nosauca to par ebreju provokāciju, taču cenzori šeit saskatīja 129. panta pārkāpumu.⁶³ Laikraksta idejiskais turpinājums “Pērkonkrusts” tika apķīlāts un sodīts saskaņā ar Sodu likuma 179. pantu par “acimredzami nepieklājīgu izturēšanos pret valsts dienesta darbu un pārvaldības iestādēs”,⁶⁴ konkrētais pārkāpums attiecās uz 1933. gada 24. decembra 38. numuru. Savukārt nākamais – 1933. gadā 29. decembrī iznākušais “Pērkonkrusta” numurs tika apsūdzēts saskaņā ar Sodu likuma 179. un 114. pantu, pēdējais bija saistīts ar aicinājumiem graut valsts varu. Taču Rīgas apgabaltiesas I kriminālodaļa nevarēja atrast pietiekamus pierādījumus, lai pamatotu laikraksta aizliegšanu un apķīlāšanu.⁶⁵

Laikraksts “Nacionālsociālists” tika apķīlāts, jo 1933. gada 18. marta un 26. marta numuros tika saskatītas Sodu likuma 154. panta (iesaistīšanās mantas darījumos, kuri pēc likuma aizliegti) un 1917. gada 6. jūlija likuma pazīmes.⁶⁶ Tikmēr 1927. gadā iznākušajā laikraksta “Imantas Gars” 22. numurā, kur antisemitiskos toņos tika apspriests Latvijas un Krievijas tirdzniecības likums un grozījumi Pavalstsniecības likumā, kurš jau bija ieguvis nievājošu apzīmējumu “žīdu likums”, Rīgas apgabaltiesa nespēja atrast pamatojumu sākotnējai apsūdzībai saskaņā ar Sodu likumu 129. pantu, bet atzina par vajadzīgu sodīt laikrakstu uz Sodu likumu 154. panta pamata. Laikraksta 22. numurs tika apķīlāts, konfiscētie numura eksemplāri – iznīcināti.⁶⁷ Visi šie minētie laikraksti kurināja nacionālo naidu pret ebrejiem, to sevišķi neslēpjot, taču varas iestādes apdraudējumu nesaskatīja. Tā vietā laikraksti tika sodīti, jo vērsās pret valdību un tās interesēm.

Īpatnēja bija brošūra “Antikrists”⁶⁸ lieta 1924. gadā. Tā tika konfiscēta, pamatojoties uz Krimināllikuma 1213,¹¹¹ pantu.⁶⁹ Brošūru izdeva Jēkabs Jansons apgādā “Kurzemnieks” 2860 eksemplāros.⁷⁰ Tas bija tulkojums no vācu valodas, autors bija kāds Pauls Vestfāls (*Paul Westphal*). Brošūrā bija interpretēti Bībeles Daniēla grāmatas pareģojumi: “Zvēra valdīšanas laikmets” esot tuvu, tādēļ esot jābēg uz Kanādu, ASV un Austrāliju. Tas arī bija

par iemeslu cenzūras aktam uz Soda likumu 285. panta pamata sodīt par musināšanu uz izceļošanu uz svešām valstīm.⁷¹ Taču tika ignorēts fakts, ka brošūrai bija izteikts antisemītisks raksturs – tā piesauca ebreju sazvērestību, Cionas gudro protokolus un Henrija Forda grāmatu “Internacionālais Žīds”.⁷² Interesanti, ka pavēli par brošūras konfiskāciju telefonogrammā bija nosūtījis Rīgas policijas prefekta palīgs Feodors Simanovičs.⁷³ Taču J. Jansons iesniedza apelāciju, un 1925. gada 19. septembrī tiesa ar A. Kviesi kā priekšsēdētāju nolēma viņu uz Krimināllikuma 1213. panta pamata attaisnot. Apsūdzētais norādīja, ka nav tieši nosakāms, kā šis tulkojums var ietekmēt sabiedrības vēlmi izceļot. Viņaprāt, brošūras saturs esot nevainīgs: tā saturot tikai Bībeles pravietojumu tulkojumus un autora subjektīvās domas.⁷⁴ Acīmredzot senebreju pravietojumu subjektīvs antisemītisks skaidrojums nelikās sevišķi bīstams, un pēc paša apsūdzētā ierosinājuma tika iznīcinātas lapaspuses, kurās izskanēja aicinājums izceļot uz ārzemēm. Taču tas, ka tika izņemtas ne tikai šīs konkrētās lappuses, bet visa nodaļa “Cionas gudrajo apspriede”, norāda, ka brošūras antisemītiskās noskaņas cenzorus bija darījušas piesardzīgus. Viss pārējais tika atstāts, konfiscēšanas akts atcelts – tādējādi 2596 eksemplāri tika paglābti no iznīcināšanas.⁷⁵

Citāds liktenis bija līdzīga nosaukuma brošūrai “Žīds – antikrists un cilvēces grāvējs. Viņu slepenās mācības, likumi un sazvērestības”.⁷⁶ Šī Ervīna Grunduļa 1934. gadā izdotā brošūra tika sodīta saskaņā ar Soda likuma 111. panta sadaļu par naida musināšanu starp atsevišķām iedzīvotāju daļām.⁷⁷ “Latviešu varas” izdevums tika apķīlāts bez liekām diskusijām, tā oriģinālais eksemplārs nav saglabājies. Soda mērs par nacionālā naida kurināšanu tika piemērots 1934. gada aprīlī, mēnesi pirms K. Ulmaņa apvērsuma. Tas liecina, ka bija likumiski pamatotas iespējas sodīt periodiskos un neperiodiskos izdevumus par nacionālā naida kurināšanu. Taču praksē tas tika darīts reti. Jāņem vērā arī fakts, ka 111. pants tika ieviests likumdošanā tikai 1933. gada jaunajā Soda likumā. Jāpiebilst, ka arī citās jomās literatūras aizliegšana parlamentārās demokrātijas periodā nebija pārāk bieži izplatīta prakse, piemēram, šajā laikā tika aizliegta tikai viena populārzinātniska

grāmata ar seksualitātes tematiku (zīmīgi, ka vairāki šajos gados izdoti atbilstošās tematikas darbi tika aizliegti pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma).⁷⁸

Iemesli šai varas iestāžu pasīvai attieksmei attiecībā pret nacionālo naidu kurinošiem rakstiem bija meklējami tā laika atšķirīgajā uztverē par to, kas ir nacionālais naidis un antisemitisms. Pēc pētnieka Borisa Volkoviča datiem, 1918.–1934. gadā par ebreju tēmu Latvijas presē tika publicēti 377 raksti.⁷⁹ Lielā daļā no tiem var saskatīt antisemitisku ievirzi un tādējādi lielākā vai mazākā mērā nacionālu naidu pret ebrejiem kurināšanas elementus. Taču, kā liecina fakti, Latvijas valsts iestādes, kas kontrolēja presi, gandrīz nemaz necentās apkarot šāda veida publikācijas. Tas, pirmkārt, izskaidrojams ar tā laika liberālo likumdošanu, otrkārt, ar to, ka valsts iestādes par daudz bīstamākiem uzskatīja rakstus, kas tieši vai netieši bija vērsti pret pastāvošo iekārtu, nevis publikācijas, kas varētu veicināt naidu un neiecietību starp dažādām sabiedrības daļām. Tas arī parāda, ka Latvijas valsts iestādēs zināmā mērā bija saglabājusies cara laika domāšana, kur galvenā prioritāte bija varas un tā prestiža sargāšana, nevis etniska naida novēršana sabiedrībā. Etnisko naidu valsts vara centās apkarot tikai tad, kad tas kaitēja tās prestižam vai apdraudēja to.

Savā ziņā interesanta ir žurnāla “Aizkulišu Dzīve”⁸⁰ lieta 1928. gadā, kad tā redaktors Jānis Radovskis tika apsūdzēts un žurnāls apturēts krimināla satura pārkāpuma dēļ. Taču šim pārkāpumam bija antisemitisks raksturs. 1928. gada oktobrī žurnāla “Aizkulišu Dzīve” redaktors Jānis Eiduks pēkšņi bija atteicies vadīt tikai pāris mēnešu iznākušo preses izdevumu. Par jauno redaktoru pietiecās Jānis Radovskis.⁸¹ Kāds ebreju tautības sludinājumu vācējs Ilja Mullners, kurš savulaik bija darbojies gan Zemkopības ministrijas, gan arī Kara ministrijas un Izglītības ministrijas izdevumā, bija vācis sludinājumus ministrijām pakļautajiem laikrakstiem. Viņš bija saņēmis ziņu no sava kolēģa Brūsberga, kas savukārt vāca sludinājumus Tieslietu ministrijai, par to, ka J. Radovskis prasījis aizdot naudu un cita starpā izteicies, “ka varētu kaut ko uzrakstīt” (droši vien negatīvu) par I. Mullneru izdevumā “Aizkulišu Dzīve”. Tai pašā dienā J. Radovskis ieradies pie I. Mull-

nera un prasījis aizdot 30 latus, piesolot vairāk neko nerakstīt par viņu savā žurnālā. Citi liecinieki tieši vai netieši apstiprināja šīs sūdzības patiesumu.⁸² Savu vainu naudas izspiešanā viņš noliedza un apgalvoja, ka devies pie Mullnera un divām citām personām, lai dabūtu informāciju par kādu “intīmu lietu”, kas attiecās uz viņiem. Naudu aizdot nav lūdzis un nav neko teicis par raksta nepublicēšanu par Mullnera kungu.⁸³ Tik tiešām, 1928. gada 2. numurā bija ievietots raksts “Kā žīds Mullners vāc ministrijām sludinājumus”. Rakstam bija antisemitisks raksturs, kas, pirmkārt, uzdeva jautājumu: kādēļ šo darbu dara ebreji, ja to var darīt latvieši. Otrkārt, Mullners un viņa padotie tika apsūdzēti reklāmas darbinieku iespaidošanā, jo esot uzstājies ministrijas vārdā.⁸⁴ Uz zinājusi par šo apsūdzību, Iekšlietu ministrija žurnālu slēdza. Tas piedzīvoja vien divus numurus. Žurnāla slēgšanas pamatā bija Preses likuma 2. panta pārkāpums, bet tā iemesls bija antisemitisms un prasta mantkārība.

SECINĀJUMI

Nobeigumā var secināt, ka parlamentārā posma Latvijā pastāvošā cenzūra vairāk bija politiska un nebija īpaši vērsta uz nacionālā naida apkarošanu. Iekšlietu ministrijas Preses un biedrību nodaļas galvenā prioritāte bija ierobežot nepamatotu valdības un parlamenta kritiku un nepieļaut aicinājumus gāzt pastāvošo valsts iekārtu. Tāpat tika apkarota Latvijas valstij naidīgas literatūras un preses ieviešana. Laikraksti, kā “Ugunskrusts”, “Imantas Gars”, kas tiešā veidā musināja uz nacionālo naidu un antisemitismu, tika pakļauti cenzūrai, jo tie kaitēja valsts varai, nevis atsevišķām iedzīvotāju daļām. Jau pats juridiskais termins “atsevišķas iedzīvotāju daļas” liecināja, ka tajā laikā vēl nebija izveidojusies izpratne par to, kas ir musināšana uz nacionālo naidu un kas – nav. Juridiskais termins “atsevišķas iedzīvotāju daļas” bija pārmantots no cariskās Krievijas likumdošanas, kur oriģinālvalodā tas skanēja “*soslovie*”, kas nozīmēja sabiedrības kārtas un šķiras, nevis atsevišķas etniskas grupas. Latvijas likumdošana līdz 1933. gadam nebija nodrošinājusi šādu iespēju nedz Latvijas Preses likumā,

nedz Sodū likumos. Parlamentārās demokrātijas posmā bija likumiskas iespējas apkarot nacionālā naida kurināšanu presē, taču šie mehānismi tika izmantoti ļoti retos gadījumos. Iekšlietu ministrijas Preses un biedrību nodaļas dokumenti, kas glabājas Latvijas Valsts vēstures arhīvā, liecina, ka nacionālo naidu kurinošu rakstu un izdevumu cenzēšanas gadījumi parlamentārās iekārtas laikā bija visnotaļ reti. Gadījumos, kad laikrakstā vai grāmatā diezgan skaidri var konstatēt nacionālā naida kurināšanu, izdevēji bieži tika sodīti citu iemeslu dēļ. 20.–30. gadu Latvijā nebija vēl izveidojies skaidrs definējums, kas ir un kas nav nacionālais naidis un kurā brīdī tas jāapkaro. Izteiksmes brīvības robežas ebreju jautājumā Latvijas presē bija diezgan plašas. 1922. gada decembrī, kad laikraksts “Latvijas Sargs” tika sodīts par kūdīšanu uz uzbrukumiem ebreju studentiem, un 1934. gadā, kad tika aizliegta antisemitiska brošūra “Žīds – antikrists”, šī robeža tika pārkāpta. Taču šie vien divi zināmie gadījumi liecina, ka Latvijas prese etniskos jautājumos, jo īpaši antisemitisma uzskatu propagandas jomā, baudīja diezgan lielu brīvību. Latvijas sabiedrība kopumā nebija sagatavota 1941. gada traģiskajiem notikumiem, un izpratne par nacionālā naida apkaršanu presē radās tikai vairākas desmitgades pēc tam.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Jānis Alfrēds Kukurs (1921). Nevēlama parādība. *Latvijas Tīrgotājs*, 10, 2. lpp.
- ² *Latvijas Republikas [1.] Saeimas stenogrammas, II sesija* (1923). Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1056. sl.
- ³ Jānis Paeglis (1996). *Kas bija liegts Pirmās Republikas lasītājiem? Preses likumi un izplatīšanai aizliegtā Latvijā izdotā literatūra 1918.–1940. gadā*. Rīga: Zinātne.
- ⁴ Rihards Treijs (red.) (1996). *Latvijas Republikas prese 1918–1940*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- ⁵ Dītrihs Andrejs Lēbers (red.) (2000). *Latvijas tiesību vēsture (1914–2000)*. Mācību grāmata juridiskajām augstskolām un fakultātēm. Rīga: LU žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds.
- ⁶ Gints Zelmenis (2012). Cenzūra un to reglamentējošā likumdošana Latvijā (1918–1934). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 4, 79–104. lpp.

- ⁷ Ineta Lipša (2014). *Seksualitāte un sociālā kontrole Latvijā 1914–1939*. Rīga: Zinātne, 39. lpp.
- ⁸ *Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs* (turpmāk: LVVA), 3724. fonds (Sabiedrisko lietu ministrijas Preses un biedrību departaments, 1919–1940).
- ⁹ Leo Dribins (2001). *Antisemitisms un tā izpausmes Latvijā. Vēsturisks atskats* (Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti, 4. sēj.). Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.
- ¹⁰ Aivars Stranga (2008). *Ebreji Baltijā. No ienākšanas līdz holokaustam: 14. gadsimts – 1945. gads*. Rīga: LU žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds.
- ¹¹ Pērs Bolins Horts (2004). “Svešie elementi.” LU latviešu un ebreju studentu demarkācija un konflikts (1919–1940). *Latvijas Arhīvi*, 4, 34.–68. lpp.
- ¹² Kristiāna Kirša (2010). Antisemitisma diskurss laikrakstā “Latvijas Sargs” (1920–1928). No: *Latvijas Preses vēsture: diskursi un identitātes*. Ojāra Skudras redakcijā. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts.
- ¹³ Lazar Fleishman, Jurii Abyzov, Boris Ravdin (1997). *Russkaia pechat’ v Rige*. Kn. I: Na grani epokh. Stanford: Stanford Slavic Studies.
- ¹⁴ Ēriks Jēkabsons (1996). *Poļi Latvijā*. Rīga: Latvijas ZA Filozofijas un socioloģijas institūts; Tat’iana Feigmane (2000). *Russkie v dovoennoi Latvii: na puti k integratsii*. Rīga: SIA “Jumi”; Raimonds Cerūzis (2004). *Vācu faktors Latvijā (1918–1939): politiskie un starpnacionālie aspekti*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- ¹⁵ *The Russian Provisional Government, 1917: Documents* (1961). Selected and ed. [in transl. from the Russ.] by Robert Paul Browder and Alexander F. Kerensky. Vol. 1. Stanford: Stanford University Press, p. 228.
- ¹⁶ Latvijas Pagaidu valdība. Apsardzības ministrijas rīkojums. *Latvijas Sargs*, 06.04.1919., Nr. 65.
- ¹⁷ Pilsonis. Neticiet ļaunām tenkām! *Latvijas Sargs*, 06.04.1919., Nr. 65.
- ¹⁸ *Latvijas Pagaidu Valdības Likumu un Rīkojumu Krājums*, 10.08.1919. 7. burtn. Nr. 65, 92.–93. lpp.
- ¹⁹ Fleishman, Abyzov, Ravdin. *Russkaia pechat’ v Rige*. Kn. I, s. 24.
- ²⁰ Turpat, 29. lpp.
- ²¹ Vozrozhdaiushaisia Rossiia. *Rizhskoe slovo*, 14.12.1918., Nr. 1.
- ²² Beseda s ministrom Niedra. *Rizhskoe slovo*, 08.06.1919., Nr. 10.
- ²³ Jurii Abyzov (2006). *A izdavalos eto v Rige. 1918–1944: istoriko-bibliograficheskie ocherk*. Moskva: Russkii put’, s. 11.
- ²⁴ Rassledovanie Fridrikshtadskogo pogroma. *Rizhskoe slovo*, 30.07.1919., Nr. 52.
- ²⁵ Ot redaktsii. *Rizhskoe slovo*, 31.07.1919., Nr. 53.
- ²⁶ Narodnyi Sovet. Fridrikshtadskie sobitiia. *Rizhskoe slovo*, 01.08.1919., Nr. 54.

- ²⁷ Stranga. *Ebreji Baltijā*, 403. lpp. Sikāk par šo antisemitisko akciju definēšanas problēmu sk.: Boris Volkovich (2013). K voprosu o evreiskikh pogromakh v Latvii v 1918–1940 gg. V kn.: *Evrei v meniaiushemsia mire. Materialy 7-i mezhdunarodnoi konferentsii, Riga, 27 avg. 2009 g.* Pod red. G. Branovera i R. Ferbera. Riga: Latviiskii Universitet, s. 219–221.
- ²⁸ Otozvanie predstavitelia evreiskoi sotsialisticheskoi rabochei partii iz Narodnogo Soveta. *Novoe Rizhskoe slovo*, 11.09.1919., Nr. 28.
- ²⁹ *Latvijas Tautas Padome* (1920). [Pārskati, protokoli un stenogrammas]. 1918. g. 18. nov. līdz 1920. g. 18. martam. Rīga: Satversmes sapulce, 349. lpp.
- ³⁰ Fleishman, Abyizov, Ravdin. *Russkaia pechat' v Rige*. Kn. I, s 31.
- ³¹ Turpat.
- ³² Stranga. *Ebreji Baltijā*, 474.–475. lpp.
- ³³ Bolins. “Svešie elementi” LU latviešu un ebreju studentu demarkācija un konflikts (1919–1940), 34.–68. lpp.; Per Bolin (2012). *Between National and Academic Agendas: Ethnic Policies and “National Disciplines” at the University of Latvia, 1919–1940*. Huddinge: Södertörns Högskola.
- ³⁴ Alberts Kviesis. Paziņojums. *Valdības Vēstnesis*, 09.12.1922., Nr. 278.
- ³⁵ Bolin. *Between National and Academic Agendas*, p. 140.
- ³⁶ *Students*, 22.11.1922., Nr. 10. Grūti pārbaudīt atsauci uz “Parīzē iznākušo ebreju laikrakstu “Tribune Juive””, jo nav ziņu, ka tobrīd Parīzē šāds laikraksts būtu iznācis.
- ³⁷ *Students*, 22.11.1922., Nr. 10.
- ³⁸ Turpat.
- ³⁹ Tālvaldis Teilmans. Aktīvais nacionālisms un studentība. *Latvijas Sargs*, 06.12.1922., Nr. 275.
- ⁴⁰ LVVA, 1632–2–108 (Ministru kabineta sēžu protokoli), 161. lp.
- ⁴¹ Turpat, 162. lp.
- ⁴² Turpat, 161.–163. lp.
- ⁴³ Turpat, 163. lp.
- ⁴⁴ *Likumum un Ministru kabineta noteikumu krājums* (1924). 7. burtn., 72.–73. lpp.
- ⁴⁵ LVVA, 3724–1–176 (Preses un biedrību nodaļas aizliegto preses izdevumu saraksts), 3., 15., 111. lp.
- ⁴⁶ Paeglis. *Kas bija liegts Pirmās Republikas lasītājiem?*, 17. lpp.
- ⁴⁷ Lēbers (red.). *Latvijas tiesību vēsture (1914–2000)*, 246. lpp.
- ⁴⁸ Turpat, 256. lpp.
- ⁴⁹ LVVA, 3724–1–705 (Cionistu čeku grāmatiņas slēgšanas lietā: 1933), 1. lp.
- ⁵⁰ Turpat, 6. lp.
- ⁵¹ Turpat, 13. lp.
- ⁵² Turpat, 16. lp.
- ⁵³ Turpat, 7. lp.
- ⁵⁴ Turpat, 31. lp.

- ⁵⁵ LVVA, 3724-1-508 (Paula Skrabana spiestuves sodīšana par uzsaukumu "Uzmanību, ieradies hipnotizētājs A. Potjomkins!"), 19. lp.
- ⁵⁶ Pārgrozījumi preses likumā. *Valdības Vēstnesis*, 24.03.1930., Nr. 65.
- ⁵⁷ Zelmenis. Cenzūra un to reglamentējošā likumdošana Latvijā (1918-1934), 87. lpp.
- ⁵⁸ LVVA, 3724-1-181 (Pārgrozījumi un papildinājumi Preses likumā).
- ⁵⁹ *Likumu un Ministru kabinetu noteikumu krājums* (1933). Rīga: Kodifikācijas nodaļas izdevums, 7. burtn., 183. lpp.
- ⁶⁰ *1903. gada 22. marta Sodu likumi* (1930). Tulkojums ar paskaidrojumiem un ar motīviem par Latvijas valdības laikā izdotiem grozījumiem. Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. 3. izd. Rīga: [b.i.], 43. lpp.
- ⁶¹ Natal'ia Genrikhovna Patrusheva (2001). *Periodicheskaia pechat' i tsenzura Rossiiskoi imperii v 1865-1905 gg. Sistema administrativnykh vzykanii. Spravochnoe izdanie*. Sankt-Peterburg: Nestor-Istorija, s. 356.
- ⁶² Paeglis. *Kas bija liegts Pirmās Republikas lasītājiem?*, 20. lpp.
- ⁶³ LVVA, 3724-1-1341 (Laikraksta "Ugunskrusts" apķīlāšanas lieta), 9. lp.
- ⁶⁴ LVVA, 3724-1-1137 (Laikraksta "Pērkonkrusts" Nr. 38, 1933. g. 24. dec., apķīlāšanas lieta), 1., 3. lp.
- ⁶⁵ LVVA, 3724-1-1138 (Laikraksta "Pērkonkrusts" Nr. 39, 1933. g. 29. dec.), 1. lp.
- ⁶⁶ LVVA, 3724-1-108 (Laikraksta "Nacionālsociālists" apķīlāšanas lieta), 1. lp.
- ⁶⁷ LVVA, 3724-1-806 (Laikraksta "Imantas Gars" Nr. 22, 1927. g. 3. nov.).
- ⁶⁸ Peter Paul Westphal (1924). *Antikrists: Bibeles pehdejo laiku praweetiske noslehpumi, it ihpaschi 1924.-1927. gados*. Sarakstijis Pauls Westfals (grahmatas "Pastara teesa" autors). Rīga: "Kurseemneeka" apgahdiba.
- ⁶⁹ LVVA, 3724-1-592 (Antikrista lieta), 2. lp.
- ⁷⁰ Turpat, 9. lp.
- ⁷¹ Turpat, 6. lp.
- ⁷² Turpat, 54.-55. lp.
- ⁷³ Turpat, 6. lp.
- ⁷⁴ Turpat, 86. lp.
- ⁷⁵ Turpat, 87. lp.
- ⁷⁶ Ervīns Grundulis (1934). *Žīds - antikrists un cilvēces grāvējs: viņu slepenās mācības, likumi un savvēstības*. 1. [Jelgava]: Latviešu vara.
- ⁷⁷ LVVA, 3724-1-783 ("Žīds antikrists un cilvēces grāvējs" apķīlāšanas lieta), 1. lp.
- ⁷⁸ Lipša. *Seksualitāte un sociālā kontrole Latvijā 1914-1939*, 517. lpp.
- ⁷⁹ Boris Volkovich (2002). *Iz istorii evreiskoi kul'tury v Latvii (1918-1940)*. Chast' 2. Daugavpils, s. 47.
- ⁸⁰ *Aizkulišu Dzīve: Bezpartejisks nedēļas laikraksts [žurnāls] politikai, mākslai un sabiedriskai dzīvei*. Nr. 1 (29. nov.)-Nr. 2 (13. dec.). Rīga: Strēlnieks, 1928.

- ⁸¹ LVVA, 3724–1–603 (“Aizkulišu Dzīves” sarakstes lieta), 10., 14. lp. Savā pieteikumā Preses un biedrību nodaļai viņš apliecināja, ka atbilst Preses likuma 2. panta prasībām, proti, ir vecāks par 25 gadiem un viņam nav iepriekšējas sodāmības. Atbilstoši noteiktajai kārtībai Preses un biedrību nodaļa nosūtīja pieprasījumu drošību sargājošajām iestādēm – Rīgas Policijas pārvaldei un pēc tam Politpārvaldei, lai tās apstiprinātu J. Radovska atbilstību Preses likuma 2. panta kritērijiem. Rīgas Policijas pārvalde tiešām apliecināja, ka J. Radovskis dzimis 1897. gadā, ir Latvijas pilsonis un nav iepriekš sodīts. Taču drīz vien izrādījās, ka tā nav patiesība, jo redaktors nemaz nebija sasniedzis 25 gadu vecumu, turklāt apsūdzēts naudas izspiešanā.
- ⁸² Turpat, 16. lp.
- ⁸³ Turpat, 17. lp.
- ⁸⁴ Kā žids Mullners vāc ministrijām sludinājumus (1928). *Aizkulišu Dzīve*, Nr. 2.

CENSORSHIP OF NATIONAL HATE SPREADING
IN THE PRESS ARTICLES AND ANTI-SEMITIC
PUBLICATIONS DURING THE PARLIAMENTARY RULE
IN LATVIA (1918–1934)

Māris Goldmanis

Mg. hist., Centre for Judaic Studies at the University of Latvia, post-graduate student at the Faculty of History and Philosophy, University of Latvia. Academic interests: national minorities in Latvia, Jews in Latvia, censorship of national hate spreading in the press articles and publications. E-mail: gold@way.lv

The article reflects and analyses the practice of censorship of national hate spreading in the Latvian language press during the parliamentary period. Basing on the archive sources, the article attempts to answer the question: “Did such episodes happen during the parliamentary period when newspaper or book publishers were punished for spreading national hate?” The practice of censorship has been reviewed in detail, analysing the causes why the publishers of national hate spreading articles were punished or were not punished by the state authorities. Due to the specific content of the archival sources the main attention is focused on national hate spreading towards Jews, not discussing the situation regarding Poles in Latgale, Baltic Germans and other national minorities. The main source is Fund no. 3724 of the State Archives of Latvia containing documents from Press and Societies

Department of the Latvian Ministry of the Interior Affairs. Analysis of the known censorship episodes gives opportunity to make conclusions about the official state censorship practice of national hate spreading articles and publications during the parliamentary period in Latvia in the 1920–30s.

Key words: censorship, press in Latvia and the Latvian language press, national hate spreading, anti-Semitism, punishment and confiscation of the publications.

Summary

The article focuses on the censorship of national hate spreading articles in the Latvian press and anti-Semitic publications during the parliamentary rule in the Republic of Latvia from 1918 to 1920. After facing long era of the Russian tsarist censorship the Latvian publishers desired full freedom for the Latvian press. It also meant no restrictions regarding the national and ethnic matters. During the 1920–30s in Latvia, the Baltic States and Central Europe the stigmatization because of nationality and calls for the domination of a single national group was not a taboo subject. However, such publications could cause national frictions or even violent outbursts within society. Therefore it is important to find out if there was a legal practice assisted by law to suppress and limit the spread of national hate in the Latvian press. In what cases such practice was used or not used and why? The answer to these questions is sought by research into archive materials, press publications and academic literature. Because of the specific sources the article mainly describes the censorship of publications turned against the Jewish minority, excluding the other minorities like Baltic Germans, Russians, Poles etc.

The spreading of national hate is understood as public hateful remarks, calls for violence and harm towards national minorities in the Latvian language press. The practice of censorship is described as the legal way of punishing the owners of the newspapers and their editors by the means of law. The censorship process is described and analysed according to the archive documents. Fund no. 3724 of the State Archives of Latvia containing documents from the Press and Societies Department of the Ministry of the Public Affairs (until 1937 the Ministry for Internal Affairs) includes the censorship cases in the period from 1920 to 1934. The article describes those censorship episodes in detail when the newspaper owners were punished by the

Latvian state authorities because of national hate spreading towards the Jews. The article also discusses episodes when the owners of a newspaper spreading national hate towards the Jews were fined and closed not because of national hate spreading but for other reasons for it shows how much the government was concerned about preventing the national hate in reality.

The censorship of the Republic of Latvia was first established on 5 April 1919, when the Latvian War Ministry issued a normative act that prohibited publishing information about the army movements, criticizing military actions and spreading disinformation about the front line events. Later on 29 June 1919, the State of War censorship law was issued that enforced the war censorship. Three Russian newspapers were suppressed for publishing incorrect information about the Jewish pogrom in the Latvian province and spreading farfetched United Jewish socialist party accusations of anti-Semitism towards the National Council of Latvia. These cases occurred because of criticism of national hate spreading in the press because such episodes were disadvantageous to the Latvian Provisional government.

After the end of the war the most notable event of the governmental action against a national hate spreading newspaper was the fine of the *Latvijas Sargs* on 1922. The newspaper was supporting and motivating anti-Semitic attacks on Jewish students at the University of Latvia. To stop the riots and to set an example, the newspaper was fined 25, 000 Latvian roubles.

The Press Law issued on 1924 did not include any restrictions or charges for spreading national hate in the press. The censorship in the parliamentary Latvia was handled by the Press and Societies Department at the Ministry for Internal Affairs. In addition to the Press Law, newspapers and books could be punished according to the Russian Tsarist 1903 Punishment Laws that were adjusted to the independent Latvian laws. In 1933 the new improved Punishment Law was introduced. Also, the Latvian Criminal Code was used in working out the censorship laws. Although it was legally possible to use these laws to punish newspapers and books for national hate spreading, such cases were very rare. Most censorship cases took place because of political criticism towards the ruling coalition and most radical nationalist newspapers were punished because of this. The only real case before 1934, when according to point 111/5 of the Punishment Law, “for

spreading hate within the various groups of society” the brochure “Jew the Antichrist” was banned on 1934. This was the only known case of a total of 5000 confiscated and suppressed newspapers and publications.

The Latvian government was not generally interested in preventing national hate spreading in the press. Its main concern was to keep the law and order and maintain the state prestige. Only if national hate spreading in the newspapers exceeded the limit, as in December 1922 when anti-Semitic press incited the violence towards the Jewish students, the patience of the government was exhausted. However, proper means to control national hate spreading in the press were only implemented in the 1933 Punishment laws. Another main reason was the general lack of understanding about the importance of preventing national hate. The legal term “various groups of society” was adopted from the Russian Tsarist legislation where the original term “*soslovie*” meant social estate or the estate of realm that divided people mainly in social not ethnic groups. During the years of parliamentary rule the Latvian press enjoyed rather great freedom. People in general saw no great need for struggle against national hate and were totally unprepared for Holocaust in 1941. The need for preventing the spread of national hate and understanding of it appeared in Latvia many decades later.